

ȘTIINȚĂ PSI

Donald L. Carveth (n. 1940, Canada), psihanalist, profesor universitar și eseist, a studiat sociologia, iar în 1977 a obținut doctoratul la York University (Toronto). În 1984 a primit Theory Prize al American Sociological Association pentru lucrarea „Psychoanalysis and Social Theory”. S-a format ca psihanalist la Toronto Institute of Psychoanalysis, pe care l-a condus între 2006 și 2009. A predat timp de mai multe decenii sociologie și studii sociale la York University, unde este în prezent profesor emerit. A fost redactor-șef al revistei *Canadian Journal of Psychoanalysis* și a publicat numeroase articole în reviste de specialitate. Este autorul volumelor *The Still Small Voice* (2013) și *Psychoanalytic Thinking* (2018). În prezent, susține cursuri și seminare de psihanaliză, etică și filozofie socială și este activ pe platformele online, unde oferă prelegeri de psihanaliză aplicată și teorie critică.

DONALD L. CARVETH

VINOVĂȚIA

O INTRODUCERE CONTEMPORANĂ

Traducere din engleză și note
de Alexandru Bejinariu

HUMANITAS

Redactor: Iuliana Glăvan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Filotheia Bogoiu
DTP: Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Artprint

Donald L. Carveth
Guilt. A Contemporary Introduction
© 2024 Donald L. Carveth
All rights reserved.
Authorised translation from the English language
edition published by Routledge, a member of
the Taylor & Francis Group.

© HUMANITAS, 2025, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Carveth, Donald L.
Vinovăția: o introducere contemporană / Donald L. Carveth;
trad. din engleză și note de Alexandru Bejinariu. –
București: Humanitas, 2025
Conține bibliografie
ISBN 978-973-50-8949-8
I. Bejinariu, Alexandru (trad.; note)
159.9

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Pentru Jeanie

CUPRINS

<i>Prefață</i>	II
Vinovăția	17
Conștiința	26
Evitarea vinovăției la nivelul sinelui, în societate și în psihanaliză	32
Conștiință <i>versus</i> supraeu	45
Două exemple clinice	65
Contribuții recente la o teorie a supraeului, vinovăției și conștiinței	71
De ce scriu despre vinovăție	108
<i>Bibliografie</i>	113

*Chiar de va scăpa nelegiuitul de judecata oamenilor,
de osânda sa nu va scăpa; căci vinovatul își este pro-
priul călău. —Seneca*

PREFAȚĂ

Cu toate că pregătirea mea de bază este de sociolog, interesul meu inițial pentru gândirea lui Freud m-a împiedicat să accept teoriile social deterministe ale sinelui. Datorită lucrării lui Dennis H. Wrong (1961), am reușit să scriu o teză de doctorat în care am dezvoltat critica sa la adresa „concepției suprasocializate despre om în sociologia modernă”. În același timp, formarea mea în sociologie și interesul pentru existențialism și pentru perspectiva umanistă psihosocială a lui Erich Fromm (1947) m-au făcut să consider la fel de inacceptabilă și concepția „subsocietară” despre personalitate, care identifica forțele rezistente la socializare în primul rând cu pulsunile sexuale și agresive, fundamentate somatic, din teoria lui Freud (Carveth, 1984a).

De aici a început evoluția mea către o gândire dialectică (Carveth, 2018) ce încearcă să subsumeze și, totodată, să depășească opoziția dintre natură și educație, dintre factorii biologici și cei de mediu, și să includă o doză de autonomie și responsabilitate în știința psihosocială – studiul subiectului/obiectului uman. O astfel

de gândire dialectică se regăsește în teoriile de curând readuse în actualitate ale lui Erich Fromm (Carveth, 2017; McGlaughlin, 2023), precum și în critica bipolarității în teorie și în practică, în travaliul terapeutic privitor la clivajul (cu totul bun/cu totul rău) pe care îl întâlnim la noi înșine, la pacienții noștri, în cuprinsul psihanalizei înseși, precum și în mediul sociocultural care ne înconjoară și ne modelează.

Într-o mare parte a psihanalizei revizioniste care a apărut în ultima jumătate de secol, este evident că se evită vinovăția și instanțele psihice de control ce o generează, supraeul și conștiința. Aceste dezvoltări teoretice (după mine, de fapt, regresii) din microcosmosul psihanalizei sunt dublate în macrocosmosul sociopolitic de atacul neîncetat împotriva controlului și a autorităților de control caracteristic neoliberalismului și fundamentalismului de piață. Aceste forțe de dreapta au contribuit semnificativ la desființarea statului social. În mod paradoxal, lor li s-au alăturat recent forțele a ceea ce consider a fi pseudo-stânga, al cărei atac asupra controlului s-a manifestat nu doar prin solicitarea de a „tăia finanțarea poliției“, ci și prin „anularea“ oricărei autorități care ar îndrăzni să apere libertatea de exprimare. Așa cum „personalitatea narcisică a vremurilor noastre“ (Lasch, 1979) nu recunoaște nici o limită, tot astfel aplicarea legii și chiar legea ca atare sunt sfidate atât de (pseudo)stânga, cât și de dreapta – inclusiv la nivelul celor mai înalte funcții în stat.

Unul dintre principalele motive pentru confuzia morală prezentă în societate, precum și în psihanaliză este incapacitatea de a recunoaște existența unei con-

științe separate de supraeul moralizator, construit social (Sagan, 1988; Carveth, 2013). Suntem învățați să adoptăm un punct de vedere neutru și să ne abținem de la a judeca sau a ne comporta „ca un supraeu” față de pacienți, dar, în lipsa unui concept de conștiință distinct de supraeu (fie ca o structură psihică separată, fie ca o parte prosocială a se-ului, opusă celei antisociale), teoria cade pradă colonizării moralității de către supraeu, iar clinicienii ajung victimele relativismului moral. În lipsa unei conștiințe separate de supraeu, nu mai există nici un judecător care să judece judecătorul. Dacă, asemenea lui Strachey (1934), considerăm că supraeul pacientului ar trebui modificat, constatăm că ne lipsește orice fundament de principiu pentru a determina în ce direcție anume ar trebui să o facem.

Fără distincția dintre supraeu și conștiință, critica de altfel justificată a autoritarismului poate deveni ea însăși, în mod inacceptabil, autoritaristă (cf. opoziția față de cei care refuzau vaccinarea anti-COVID-19 sau organizau proteste împotriva acesteia). Totodată, în fața celor care, cu atitudine autoritaristă, atacă „sub stindardul supraeului” libertatea de exprimare, liberalii *woke* sunt lipsiți de apărare deoarece nu recunosc nici un principiu moral superior (conștiința) în lumina căruia să îi conteste pe aceștia. În acest context, merită amintit momentul remarcabil în care atacurile supraegotice abuzive ale lui Joe McCarthy au fost condamnate ferm de către Joseph Welch: „Domnule senator, haideți să nu-l mai hărțuim pe acest tânăr. Este suficient. Chiar nu mai aveți nici un dram de decență?” (U.S. Senate Archive, 9 iunie 1954).

Această carte își propune să clarifice confuziile pe care le facem, atât în psihanaliză, cât și în societate în general, cu privire la vinovăție (incapacitatea de a distinge între vinovăția persecutorie și cea reparatorie), la supraeu (pe care adesea nu îl deosebim de conștiință) și cu privire la ceea ce generează în definitiv vinovăția justificată, și anume distructivitatea sau răul uman.

Cu excepția marilor psihopați, pentru a putea acționa, majoritatea oamenilor trebuie mai întâi să se convingă că ceea ce urmează să facă este, în mare parte, un lucru bun. Pentru a face răul, cei mai mulți oameni trebuie să se convingă că nu fac ceva rău, ci un bine.

Pentru a simți vinovăție, răufăcătorii trebuie mai întâi să-și schimbe părerea despre fapta comisă, să nu o mai vadă drept bună, ci greșită, imorală sau rea. Fără o astfel de ajustare de perspectivă sau redefinire a situației, oamenii nu sunt capabili să simtă vinovăție, remușcări sau regret și, prin urmare, sunt incapabili să se căiască și să le pară rău pentru caracterul distrugător al faptei lor.

În încercarea de a înțelege răul, Kennedy (2022) subliniază rolul pe care îl joacă un „climat moral rău” sau o „imaginație malefică”. El precizează că cercetarea realizată de BBC, pornind de la lucrarea lui Milgram (1963) despre obediență, a demonstrat că participanții la studiu au ajuns să creadă că acțiunile lor serveau unui scop onorabil. În mod similar, Kennedy arată că „oamenii din Anglia epocii moderne timpurii credeau sincer că misiunea civilizatoare era o obligație morală și că era bine să îi aducă pe oameni de la starea de barbarie la un mod de viață civilizat” (cap. 5).

În studiul său, *The Nazi Doctors (Medicii naziști)*, Robert Lifton (1986) a descoperit că, în cea mai mare parte, nu era vorba despre psihopați, ci despre medici dedicați care lucrau din greu pentru a stârpi cancerul, pe care, în ideologia lor rasistă, îl asociau cu evreii.

Deoarece în psihanaliză am asociat tendințele antisociale cu se-ul, iar pe cele prosociale cu supraeul, ne-a fost greu să concepem răul ca fiind determinat de supraeu. Ideea pe care vreau să o subliniez este că cea mai mare parte a răului uman nu este săvârșit de „răufăcători“, ci de „cei care cred că fac bine“. Cei care au plănuit și executat bombardamentele atomice de la Hiroshima și Nagasaki nu erau psihopați, ci oameni care credeau în justetea cauzei lor – întocmai ca și cei care au îndreptat avioanele către turnurile World Trade Center.

Credința în justetea cauzei noastre și în faptul că Dumnezeu este de partea noastră este cauza unei mari părți din răul uman. Majoritatea răufăcătorilor au intenții bune, „mășăluind adesea sub stindardul supraeului“.

Deși supraeul ne apără uneori împotriva barbariei, așa cum credea Freud (1930) (cel puțin în scrierile sale sociologice, spre deosebire de perspectiva din studiile clinice), tot supraeul o încurajează adesea, dându-i binecuvântarea.

Capitolul 1 descrie natura vinovăției și diferitele ei tipuri.

Capitolul 2 abordează conștiința și controversele din jurul acestui concept.

Capitolul 3 pune problema evitării vinovăției la nivelul sinelui, în societate și în psihanaliză, incluzând

autopedepsirea (vina persecutorie) impusă de supraeu ca un mijloc de apărare împotriva vinovăției mature (reparatorii) generate de conștiință.

Capitolul 4 subliniază diferențele dintre supraeu și conștiință, precum și conflictele dintre ele.

Capitolul 5 prezintă pe scurt două cazuri care ilustrează relevanța clinică a acestor concepte.

Capitolul 6 oferă o perspectivă critică asupra celor mai recente lucrări de specialitate despre vinovăție și supraeu.

Capitolul 7 susține că vinovăția este o trăsătură fundamentală a existenței umane și un subiect central al preocupărilor psihanalitice.

1. VINOVĂȚIA

Definită din punct de vedere juridic, vinovăția este starea de a fi încălcat o lege; din punct de vedere moral, reprezintă starea de a fi transgresat o normă morală. În *Genealogia moralei* (A doua disertație: „Vină“, „conștiință încărcată“ și cele înrudite), Nietzsche (1887) scrie:

Acestor genealogi de până acum ai moralei le-a trecut oare prin minte, chiar și numai în vis, că de pildă acel concept moral principal „vină“ se trage din noțiunea foarte materială de „datorie“? Sau că pedeapsa ca *răsplată* s-a dezvoltat cu totul independent de orice premisă privind libertatea sau constrângerea voinței?*

Se spune despre foștii deținuți care și-au ispășit pedeapsa că și-au „plătit datoria“ față de societate.

Vinovăția juridică sau metafizică și vinovăția psihologică sau experiențială nu coincid neapărat. Nu rareori

* Friedrich Nietzsche, *Genealogia moralei*, tr. Liana Miclescu, Humanitas, București, 2006, pp. 65–66.